

MILIEU & ONTWIKKELING

EEN INVENTARISATIE VAN ONDERWIJSMATERIAAL VOOR DE BASISCHOOL

GEBASEERD OP HET BEHOUD VAN DE BIOSFEER

(WORLD CONSERVATION STRATEGY)

IN HET ONDERWIJS

in opdracht van de Werkgroep Onderwijs van
de Stuurgroep-WCS

Deze inventarisatie van onderwijsmateriaal voor de basisschool, gebaseerd op het behoud van de biosfeer (World Conservation Strategy) is uitgevoerd in opdracht van de Werkgroep Onderwijs van de stuurgroep-WCS.

Dit werk werd mogelijk gemaakt door een financiële bijdrage van het Ministerie van Landbouw en Visserij en het Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer.

Samenstelling inventarisatiewerkgroep:

Ben Evers (Stichting HAVIS)
Henk Korstjens (Onderwijswinkel Haarlem)
Frans Rooijers (Werkplaats Energie Aktie, Haarlem)
Gerard van de Ven (Stichting School en Wereld)
Cis van der Vleuten (Stuurgroep WCS)

Het werk werd gekoördineerd door
Joop Pennings (Werkplaats Energie Aktie).

Korrespondentie betreffende dit onderzoek:

Onderwijswinkel Haarlem
t.a.v. Henk Korstjens
Koningstraat 18
2011 TD Haarlem
023 - 315423

Algemene informatie:

Sekretariaat Stuurgroep WCS
Damrak 28 - 30
1012 LJ Amsterdam
020 - 261732

Dit rapport is te bestellen bij de stuurgroep WCS, adres boven.
Druk: Koninklijk Instituut voor de Tropen, Amsterdam
September, 1984.

1. Inleiding

1.1. Waarom aandacht voor milieu en derde wereld in het basisonderwijs ?

Problemen die te maken hebben met het raakvlak van milieu en derde wereld zijn vaak erg complex en in iedergeval ver van ons bed, zo lijkt het. Moet je kinderen daar nou mee lastig vallen? Dat is op zichzelf een terechte vraag. Wat we in ieder geval niet willen is: kinderen voor je karretje spannen of ze als het ware toeschreeuwen hoe vreselijk het allemaal is en ze daar mee laten zitten. Het lijkt ons wel heel zinnig om kinderen op een aantrekkelijke manier in contact te brengen met belangrijke hedendaagse ontwikkelingen in de wereld. Al is het alleen al omdat het wereldnieuws ze elke dag om de oren vliegt en vaak op een erg fragmentarische manier. Zonder veel aandacht ook voor oorzaken en oplossingen. Kinderen hebben recht op informatie over mondiale zaken, maar dan uiteraard wel in een vorm die boeit en verduidelijkt en zonder dat er onmachtsgevoelens ontstaan.

Een andere reden om aandacht te besteden aan het thema "milieu en derde wereld" in het basisonderwijs is de volgende: het wordt steeds duidelijker dat milieu en derde wereld meer en meer met elkaar te maken krijgen. Zo zijn er tal van voorbeelden waar het leven van mensen in ontwikkelingslanden steeds direkter wordt beïnvloed door allerlei soorten milieuproblemen. Bijvoorbeeld oprukkende woestijnen, ontbossing en erosie, met meestal als gevolg voedsel- en brandhouttekorten, met name voor de armere bevolkingsgroepen. Of het toenemend gebruik van gevaarlijke pesticiden met als gevolg vaak vergiftigingsverschijnselen. Meestal gaat het dan om stoffen die in "onze rijke landen" geproduceerd worden, maar waarvan de verkoop hier inmiddels allang verboden is. Of de verplaatsing van zeer milieuonvriendelijke produktie naar de derde wereld landen, zonder deugdelijke milieuwetgeving. Het gevolg is vaak water-, bodem- en luchtverontreiniging (ook in de derde wereld wordt de zure regen problematiek steeds omvangrijker!), met hun konsekwenties voor de gezondheid en de voedselvoorziening van grote bevolkingsgroepen, dieren en planten. Gelukkig zijn er ook positieve ontwikkelingen, zoals de experimenten met "agroforestry", een gekombineerde methode voor land- en bosbouw, die een belangrijk wapen kan worden tegen erosie, honger en brandhoutschaarste.

1.2. De World Conservation Strategy (WCS)

De opdracht voor deze inventarisatie van basisschoolmateriaal op het gebied van milieu en derde wereld, is uitgegaan van de Stuurgroep WCS in Nederland. De WCS is een wereldwijd programma voor de aanpak van problemen die te maken hebben met het behoud van de biosfeer. De internationale natuur- en milieuorganisaties, waaronder met name het Wereld Natuur Fonds, hebben erin aangegeven wat de hoofdlijnen zijn voor de wijze waarop het milieu en de natuur kunnen worden behouden en duurzaam kunnen worden benut als grondslag voor noodzakelijke sociale en economische ontwikkelingen. Dat gebeurde in samenwerking met de milieupoot van de Verenigde Naties, de UNEP, in 1980. Sindsdien zijn er in 31 landen nationale programma's ontwikkeld, zowel in arme als rijke landen. In 1981 is er onder de naam "Bewaar de aarde" een Nederlandse "vertaling" van deze World Conservation Strategy verschenen. Het gaat er vooral om informatie te verspreiden over mondiale milieuproblemen en mogelijke oplossingen daarvoor. Er zijn voor verschillende doelgroepen speciale werkgroepen opgezet.

1.3. Waarom deze inventarisatie ?

De werkgroep onderwijs nam het initiatief om deze inventarisatie te maken, vooral om twee redenen: Op de eerste plaats om te kijken welke relevante materialen voor het basisonderwijs in Nederland zijn en die toegankelijker te maken. Op de tweede plaats ook om beter te kunnen vaststellen waar leemten aanwezig zijn, aanvullingen en eventueel nieuw materiaal ingebracht zouden kunnen worden. Boven alles echter gaat het er om, leerkrachten in het basisonderwijs te stimuleren om met de problematiek van milieu en derde wereld aan de slag te gaan.

1.4. Hoe is deze inventarisatie uitgevoerd?

We hebben naar materiaal gezocht waarbij mondiale milieuproblemen en ontwikkelingsproblemen in relatie tot elkaar benaderd worden. Al snel bleek er jammergenoeg nog heel erg weinig te bestaan. Daarna hebben we vooral het bestaande derde wereld materiaal bekeken op eventuele milieuaspekten en het bestaande milieu(educatie)materiaal op derde wereld aspecten. Daarbij hebben we wat het laatste betreft zowel gelet op sociaal-economische als mondiaal ecologische aspecten. We hebben vooral gezocht naar beschrijvingen van uitgevoerde, vaak

grotendeels zelf ontwikkelde projekten, naar "voorbeeldprojekten" en naar materiaal in de sfeer van wereldoriëntatie en wereldverkenning. We hebben zijdelings nog wel naar zaakvakmateriaal gekeken, maar dat leverde volstrekt niets op, zodat we dat verder hebben laten liggen. Het probleem hierbij is met name, dat de traditionele vakkensplitsing de milieuproblemen "automatisch" bij biologie terecht komen, terwijl derde wereldzaken "automatisch" bij aardrijkskunde horen. Hierdoor is een geïntegreerde aanpak van milieu en derde wereld dus bij voorbaat geblokkeerd.

Op dit punt wil de werkgroep nog wel iets meer zeggen. Het kan namelijk zijn, dat, terwijl alleen materiaal dat behoort bij die traditionele vakkensplitsing als methode op de school aanwezig is, maar de leerkrachten toch eigen projektjes opzetten en deze methoden samen met ander materiaal uit het op vrijwel iedere school aanwezige dokumentatiecentrum dienen als informatiebronnen en suggesties voor activiteiten hierbij. Veel landelijke organisaties kennen al jaren de verzoeken van kinderen om informatiemateriaal ten behoeve van hun werkstukken. De werkgroep schat de aandacht welke op deze manier aan WCS-aspekten besteed zou worden, verschillend in. Wel wordt gewaarschuwd, dat het feit dat er weinig relevant onderwijsmateriaal op de markt aanwezig blijkt, niet zondermeer tot de konklusie mag leiden, dat er dan ook weinig WCS-relevante activiteiten op scholen bestaan. Naast het bovengeschetste moet er bovendien gewezen worden op de vele onderwijsprojekten in het kader van 'mondiale vorming', 'milieu-educatie', ontwikkelings-educatie' en 'vredesonderwijs' enz. In deze projekten zoeken mensen naar de beste manier waarop maatschappelijke problemen aan de orde kunnen worden gesteld. Het ligt voor de hand, dat daarbij vaak momenten voorkomen, waarop verbindingen worden gelegd die in het WCS-kader passen.

In de konklusies komen we hier nog op terug in het kader van een zinvolle follow-up.

2. Verslag van de inventarisatiewerkzaamheden

2.1. Inleiding

Hieronder zullen we verslag doen van onze werkzaamheden met betrekking tot het inventarisatie-onderzoek. Vooral omdat de hoeveelheid materiaal, die uiteindelijk voor opname geschikt bleek, erg klein is, lijkt het ons zinnig om wat meer over het onderzoek zelf te vertellen. We zullen daarbij ingaan op werkwijze, doelen, selectie- en beschrijvingscriteria.

2.2. Werkwijze

Na een oriënterende fase heeft de groep een werkplan gemaakt waarin afspraken stonden op diverse gebieden, zoals doelstelling, taakverdeling, beoordelings- en beschrijvingscriteria, zoekmethode en tijdsfasering. Dat was erg belangrijk omdat de visies binnen de groep met betrekking tot onderwijs, mondiale vorming, milieu-educatie e.d., niet steeds parallel liepen. In eerste instantie was de groep nog vrij optimistisch met betrekking tot de hoeveelheid materiaal op het gebied van milieu- en ontwikkelingseducatie welke we zouden kunnen vinden.

We hebben vooral gezocht binnen twee gebieden: enerzijds milieu- en energieeducatief materiaal, anderzijds materiaal met betrekking tot ontwikkelingslanden. Het was ons al vrij snel duidelijk geworden, dat we in de gangbare aardrijkskunde, biologie en wereldoriëntatiemethode- vrijwel niets zouden kunnen vinden, met name vanwege het vakdoorbrekende aspect van milieu en derde wereldonderwijs en ook vanwege de betrekkelijke nieuwheid van de problematiek. Daarom is er besloten om binnen het milieu-educatief materiaal te zoeken naar derde wereld aspecten enerzijds en mondiaal ecologische aspecten anderzijds. Bij het derde wereld- of ontwikkelingseducatiemateriaal zouden we zoeken naar milieuaspecten. Dat zoeken hebben we gedaan bij een aantal bibliotheken en documentatiecentra waarvan bekend is, dat ze veel materiaal op het gebied van milieu- en/of ontwikkelingseducatie hebben:

- Derde Wereld Documentatie Centrum (Groningen)
- Leermiddelenverzameling Mondiale Vorming (Nijmegen)
- Landelijk Steunpunt voor de Milieueducatie (Amsterdam)

- Milieuwinkel (Amsterdam)
- Didaktisch Centrum Kennemerland (Haarlem)
- School en Wereld (Santpoort)
- Informatiepunt Basisonderwijs (Amsterdam)
- Stichting voor Milieu-educatie (Utrecht)

Tijdens de vergaderingen van de werkgroep is steeds concept-materiaal bediscussieerd en zijn afspraken en criteria bijgesteld.

Vanwege de zeer kleine hoeveelheid WCS-relevant materiaal is er uiteindelijk besloten om de inventarisatie niet in brochure vorm aan te bieden, maar er een rapport van te maken.

Met de Werkgroep Onderwijs van de WCS zal worden overlegd of en hoe de informatie breder verspreid kan worden.

2.3. Doelen

Er zijn concept-doelstellingen met betrekking tot de WCS in het basisonderwijs geformuleerd:

1. Informatieverspreiding over de mondiale ecologische problematiek in relatie tot de sociaal economische situatie, hier en in de derde wereld, over de oorzaken daarvan en de mogelijke oplossingen.
2. Menings- en attitudevorming met betrekking tot meningen en gedragingen:
 - meningen over het verdelingsvraagstuk, de relatie tussen milieu en ontwikkeling hier en in de derde wereld en de mogelijke oplossingen
 - gedragingen met betrekking tot informatie zoeken, oplossingen overwegen

Zie hiervoor ook de tussentijdse rapportage aan de Werkgroep Onderwijs van de WCS (bijlage 3).

Deze doelstellingen zijn uiteraard nog tamelijk onuitgewerkt, maar ze gaven ons enig houvast.

De doelstellingen voor het inventarisatieonderzoek werden nu: "WCS-relevant materiaal voor het basisonderwijs beschrijven en beoordelen in het licht van bovenstaande WCS-doelen voor dat basisonderwijs, om daarmee

- a. het onderwijsveld te informeren en wel op een zodanige manier dat er effectief gestimuleerd wordt, dat onderwijsgeevenden

met name met, vanuit de WCS-optie gedacht, belangrijke probleemvelden aan de slag te gaan.

- b. een aanzet te geven voor een tweede fase, n.l. het ontwikkelen van nieuw of aanvullend materiaal.

2.4. Selektiecriteria

Om materiaal te selekteren voor deze brochure zijn een aantal selektiecriteria gebruikt. Het was lastig om bruikbare criteria te vinden en in de praktijk te hanteren. In de loop van de inventarisatie riep dit probleem veel discussie op binnen de werkgroep en telkens moesten de criteria worden bijgesteld. Uiteindelijk ontstond het volgende lijstje:

1. Het materiaal moet zowel een milieu-aspekt als een derde wereld-aspekt of minstens een mondiaal aspekt omvatten.
2. Het moet expliciet aangeven dat het (ook) voor het basisonderwijs geschikt is.
3. Het mag niet teveel verouderd zijn.
4. Het behoort bestelbaar of anderszins verkrijgbaar te zijn.
5. Het moet een redelijke omvang hebben.
6. Het mag niet enkel dokumentatiemateriaal voor de leerkracht zijn.
7. Het mag geen leesboek zijn of anderszins materiaal zonder duidelijk onderwijs aksent.
8. Het mag niet te veel plaatsgebonden zijn (bijvoorbeeld specifiek ontwikkeld in een 'zuster gemeente' situatie).
9. Het mag geen puur audiovisueel materiaal zijn.

De eerste twee criteria waren hierbij het belangrijkste. Door nu te zoeken binnen het onderwijsmateriaal op milieugebied enerzijds en binnen het onderwijsmateriaal op derde wereld c.q. mondiaal gebied anderzijds, was steeds al gedeeltelijk aan het eerste criterium voldaan. Vaak bleef het daar ook bij: erg veel materiaal op het gebied van derde wereld- of ontwikkelings-educatie bleek geen milieu-aspekten te bevatten, terwijl erg veel natuur- en milieu-onderwijsmateriaal geen mondiaal- of derde wereld-aspekt in zich had. Een aanvulling op deze punten leek ons veelal echter goed mogelijk.

Een voorbeeld hiervan is een projektverslag over vogelmoord in Italië (1). Het gaat hier om trekvogels die in Afrika overwinteren. De overstap naar de milieuproblematiek in delen van Afrika is dan niet zo moeilijk te maken, maar wordt niet beoogd. Dan zouden ook daarmee samenhangende sociaal-economische en demografische aspekten

aan de orde kunnen komen. In de huidige vorm past dit projekt niet binnen onze criteria. Een ander voorbeeld is een onderwijsboekje van CEVNO: "Op stap met Toos Tomaat en Piet Paprika". Dit boekje gaat over een grootschalig groenteteeltprojekt in Senegal.

Op zichzelf biedt zo'n thema mogelijkheden om als kapstok te dienen om daaraan milieu- en derde wereldaspecten op te hangen. Hier is dat niet het geval en gaat het eigenlijk uitsluitend over economische en politieke aspecten.

Bij het materiaal dat we uiteindelijk geselecteerd hebben is het ook steeds zo, dat een van de twee aspecten uit het eerste criterium duidelijk dominant is, althans waar het gaat om de combinatie milieu- en derde wereldaspect. Het bewust en gericht ontwikkelen van onderwijsmateriaal waarin een en ander een gelijkwaardige rol spelen komt blijkbaar nog niet voor (d.w.z. in Nederland). De leden van de werkgroep waren het niet steeds eens over hoe streng je deze criteria moest laten gelden. Sommigen hadden graag een meer onderwijskundige en minder thematisch-inhoudelijke materiaalselektie gezien.

Apart hebben we nog gekeken naar jeugdtijdschriften, vooral omdat hier een goed aanknopingspunt te vinden is, om aan te sluiten bij de motivatie van kinderen. Uiteindelijk hebben we in deze categorie twee tijdschriften kunnen opnemen. Het tijdschrift "Blad" (2) was in eerste instantie ook geselecteerd, maar moest helaas afvallen omdat de uitgever dit tijdschrift niet wenst te handhaven. Er wordt door de redactie nog naar andere mogelijkheden gezocht om toch door te kunnen gaan, maar die kans is erg klein.

- (1) "Vogelmoord in Italië" en "Vereniging de vogelvrienden" zijn twee projekten, uitgevoerd op een basisschool in Hengelo. De verslagen (1975/20 en 1975/21) maken deel uit van de Projekten Bank, School en Wereld, Santpoort.
- (2) "Blad" wordt uitgegeven door Malmberg, Den Bosch.

2.5. Beschrijvingscriteria

Om het geselecteerde materiaal met een zekere uniformiteit te kunnen beschrijven zijn er criteria gehanteerd in de vorm van een aandachtspunten- en vragenlijst. (zie bijlage 2 en 3).

Het was de bedoeling dat er materiaalbeschrijvingen zouden kunnen ontstaan, die een beeld zouden geven van een aantal praktische eigenschappen van het materiaal, maar ook van de bruikbaarheid in het

kader van de WCS-basisonderwijsdoelstellingen. We wilden namelijk ook een indruk geven van de mogelijkheden om met specifieke projecten in het basisonderwijs de WCS-zaak te ondersteunen. Veel zal daarbij trouwens afhangen van de intentie en de creativiteit van de onderwijsgegenden.

Na enige veranderingen in de praktijk van het beschrijven, hebben we het materiaal steeds op hoofdpunten beschreven:

1. bibliografische beschrijving
2. korte karakterisering
3. inhoud
4. methode

De vragen over inhoud en methode zijn steeds beantwoord voor zover het bij het materiaal om opvallende kenmerken gaat.

Bij de beoordeling hebben we ook zoveel mogelijk gekeken naar zaken als: Geeft het materiaal goed verbanden aan tussen hier en daar, uitgaande van aansprekende, concrete voorbeelden die dicht bij de belevingswereld van de kinderen staan? En: Zitten er in het materiaal leuke, afwisselende of nieuwe werkvormen voor de kinderen?

3. De nieuwe basisschool en de WCS-doelstellingen

Per augustus 1985 komt de nieuwe basisschool er, althans dan wordt de desbetreffende wet van kracht. Het is van belang om globaal te kijken naar de mogelijkheden welke deze school voor 4 tot ca 12 jarigen biedt voor het realiseren van WCS-onderwijsdoelstellingen. In feite zijn in de "Wet op het basisonderwijs" van belang in dit verband de artikelen 9, 10 en 12.

In artikel 9 staat een ononderbroken ontwikkelingsproces van de leerlingen centraal waarbij ondermeer aandacht gegeven moet worden aan de ontwikkeling van creativiteit naast emotionele en verstandelijke ontwikkeling. Artikel 10 opent met de belangrijke zin: "Het onderwijs omvat, waar mogelijk in samenhang ..." Dan volgen naast taal, rekenen en enkele kennisgebieden:

- expressie-activiteiten
- bevordering van sociale redzaamheid
- bevordering van gezond gedrag

Artikel 12 tenslotte handelt over het schoolwerkplan, dat een overzicht geeft van de organisatie en de inhoud van het onderwijs op de afzonderlijke scholen en geeft aan welke zaken daarin dienen te worden beschreven.

In feite kan uit het bovenstaande de konklusie worden getrokken, dat niets de school in de weg staat om met de kinderen in te gaan op mondiale problemen, op ontwikkeling en onderontwikkeling, op milieu-problemen hier en in de Derde Wereld en samen na te denken en te werken aan oplossingen hiervoor. Vandaar ook, dat wij de wettelijke tekst: "waar mogelijk in samenhang" erg belangrijk vinden. In feite is dit een pleidooi om vooral ook die verbanden te leggen in het onderwijs, waar vanuit de WCS om wordt gevraagd. Voor groepen en instellingen die overwegen vanuit de WCS-optie onderwijssuggesties en -materiaal te vervaardigen is het uitermate belangrijk met deze ontwikkelingen in het basisonderwijs rekening te houden. De praktijk op de scholen en vooral de ontwikkeling van schoolwerk- en schoolactiviteitenplannen moet dan goed in de gaten worden gehouden.

In de brochure "Daar komt de Basisschool" welke in september 1983 door het min. van Onderwijs en Wetenschappen is uitgegeven, komt onder voorbeeld 2 van hoe zo'n basisschool eruit kan zien, een -in dit kader- interessant gedeelte voor. Het geeft ons inziens goed aan hoe er projectmatig verbanden gelegd kunnen worden tussen milieu- en derde wereld-aspekten en tussen lokale en mondiale natuur en milieuvraagstukken.

Eerlijkheidshalve moeten we hierbij vermelden, dat bij navraag bij de betrokken school, het voor de handliggende verband tussen boomherkenning in de eigen omgeving en de tropische regenwouden in Zuid-Amerika in het geheel niet te zijn gelegd! Een bewijs te meer, dat dit WCS-terrein nog braak ligt en er nog veel valt te doen.

VOORBEELD 2: EEN PROJECT

Twee dagen na de herfstvakantie moet het project worden afgemaakt. De vrijdag voor die vakantie was het nationale boomplantdag. In de gemeente Maasland hebben ze daar 'boomherkenningsdag' van gemaakt. Het goot die dag weliswaar van de regen, maar dat weerhield groep acht van de basisschool 'De Schutse' er niet van om in groepjes van vier een lange wandeling te maken om bomen te herkennen en te beschrijven.

Deze ochtend, na de pauze, legt de juf nog even uit wat er moet gebeuren. In de grote klas, met achterin studiehoeken, gemaakt van een constructie van vuren latten, is het rumoerig. De bedoeling is dat de aantekeningen, die tijdens de wandeling zijn gemaakt, nog eens in groepjes worden bekeken en netjes overgeschreven op schone papieren.

De groep van Ronald (11), Jeroen (11), Ruud (12) en Alexander (11) trekt zich terug in 'De Schulpo'. Een met juten gordijnen afgeschoten stuk gang waar de school-tv, de bibliotheek, het aquarium en een paar tafels met lage banken staan. Geschikt voor werken in kleinere groepen.

'Je moest je groep zo kiezen, dat je kwaliteit had', vertellen de jongens. 'De taken moesten worden verdeeld. Eentje die goed kan tekenen (Jeroen), eentje die goed kan schrijven (Alexander), eentje die goed de routekaart bijhield (Ruud) en een goede leider (Alexander). We moesten ook bladeren meenemen en drogen (Ronald). Verzamelen van het materiaal en vragen stellen, deden we met z'n allen. Het was een wandeling geweest van twee uur, langs zes verschillende bomen. Bij die bomen stonden mensen van de gemeente die informatie gaven.

'Ze vertelden dan wat over de bomen dan moesten wij daaruit de antwoorden halen. Sommigen zeiden direct al de antwoorden. Ze wezen veel aan en lieten dingen zien. Je kreeg veel informatie'. Bij de 'plataan' mochten ze even schuilen in een auto van de gemeente. Onderweg hadden ze dat ook met z'n vieren in een telefoonsel gedaan. Want 'het weer had wel beter gemogen'. De vragenlijst met elastiek op een stuk karton vastgemaakt, was bij de laatste boom, de wilg, in het water gevallen. Terug op school konden ze nog net genoeg lezen om de antwoorden over te schrijven. De controle begint met de plataan. Er ontstaat onenigheid over de vraag of 'de vrucht' een verzameling 'zaadjes' is of 'kleine nootjes'. Dat moeten we straks maar even vragen, is de conclusie.

Stuk voor stuk worden de vragenlijsten doorgenomen en de antwoorden gecontroleerd. Het gaat snel en doeltreffend. Er moet meer gebeuren. De verzamelde bladeren en nootjes moeten nog worden uitgezocht. Het project moet af. De volgende keer gaan ze het over tropische regenwouden hebben in verband met een project over Zuid-Amerika. 'Bij iedere kastanje kun je aan de littekens van de stengels zien hoe goed ze ieder jaar groeien', controleren ze bij elkaar. 'Net zoals bij andere bomen aan de jaarringen', legt een van de jongens uit. Dan zijn ze klaar.

Alexander, de leider, vertelt nog: 'Wij waren het eerste terug. Ik moest op school vragen beantwoorden of we ons wel goed hadden gedragen in het verkeer. Of we beleefd waren geweest tegen de mensen van de gemeente. Twee kinderen hadden de opdracht gekregen om te kijken of alles goed ging. Een van die twee had iets aan z'n voet en mocht niet lopen. Ze zijn met Gijs (de klasseonderwijzer) in een auto rond gereden om ons te controleren'. Het was (ondanks het beestenweer) best geinig, concluderen de jongens. 'En we hebben er best een boel van geleerd'. Terug in de klas wordt de laatste hand gelegd aan het project. Andere groepen die inmiddels al klaar zijn, beginnen een ander werk. Het is er nog steeds druk, maar niet rumoerig meer.

Uit: "Daar komt de Basisschool" bladzijde 14 en 15.
Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen,
September 1983.

4. Onderwijsmateriaal

4.1. Mijn wereld, kinderen en water

Geschreven door kindert Kromhout van der Meer.

Uitgave Meulenhoff Informatief samen met Unicef, 1983

61 bladzijden, kleurendruk, foto's en tekeningen.

Prijs: 19,50. Verkrijgbaar in de boekhandel of bij:

Unicef, Postbus 85857 2508 CN Den Haag.

Korte karakterisering:

Het is een verhalenboek over zeven kinderen uit verschillende landen: Brazilië, India, Mauritius, Mexico, Vietnam, Zimbabwe en Nederland. Het boek laat zien hoe water het dagelijkse leven van de kinderen beïnvloedt en hoe het is om in een ander deel van de wereld op te groeien. De "levensbeschrijvingen" worden afgewisseld met liedjes, volksverhalen, spelletjes, recepten en knutselwerkjes. Het is bedoeld voor jongens en meisjes vanaf 8 jaar en wil eraan bijdragen een beter begrip te kweken tussen kinderen uit de verschillende culturen. Daarnaast worden uit de opbrengst Unicef-projecten gefinancierd.

Inhoud:

In alle verhalen speelt drinkwater een belangrijke rol. Zo speelt het Nederlandse verhaal in de waterleidingduinen. En zo komt regelmatig in de verhalen het water halen, bijvoorbeeld bij de langskomende tankauto, aan de orde. Verder wordt er veel aandacht besteed aan milieuaspekten, klimatologische aspecten, sanitaire voorzieningen, armoede, ongelijkheid en ontwikkeling. De verhalen geven een goed beeld van het leven van alledag van kinderen in de derde wereld. Het Nederlandse verhaal is wat anders van karakter, omdat daarin niet zozeer het leven van alledag van een Nederlands kind maar de waterzuivering centraal staat. Vanuit WCS-oogpunt kun je konstaten, dat er inderdaad zowel aan mondiale milieuproblemen als aan ontwikkelingsproblemen aandacht wordt besteed. Hier en daar gebeurt dat ook in relatie tot elkaar, zoals in het geval van de erosie en ontbossing in India. Terloops ook komen soms oorzaken (bijvoorbeeld industriële vervuiling en ontbossing) en oplossingen (bijvoorbeeld herbebossing, goede sanitaire voorzieningen) aan de orde, maar wel erg summier. Hier en

daar worden zeker (WCS)kansen gemist, zoals in het Braziliaanse vernaal, wat zich langs de Amazonerivier afspeelt, maar waarin niet over de ontbossing gesproken wordt.

Methode

Er wordt niet aangegeven hoe dit boek in het onderwijs gebruikt zou kunnen worden, maar zeker is, dat het belangrijke bestanddelen zou kunnen leveren voor een 'WCS-achtig' project over water. De "levensbeschrijvingen" geven een schat aan informatie over het gewone leven, hoewel wat fragmentarisch. De volksverhalen, spelletjes, knutselwerkjes en recepten zijn boeiend, afwisselend (en lekker!) en lijken ook een zekere vorm van bewondering of respect te kunnen afdwingen voor andere culturen. Verder ziet het boek er bijna té schitterend uitgevoerd uit met onder andere prachtige kleurenfoto's. Het zal zeker de interesse voor derde wereldlanden vergroten. Een sterk punt is ook, dat het consequent uitgaat van de leefwereld van kinderen en veel konkrete zaken aankaart die herkenbaar moeten zijn. Het wordt echter niet zo duidelijk, wat de geïndustrialiseerde wereld met de niet-geïndustrialiseerde wereld te maken heeft. Veel onderlinge verbanden worden er niet gelegd, althans niet expliciet.

Naast ander materiaal kan dit boek echter een zinnige bijdrage leveren in een 'waterproject'.

4.2. Wonen hier en daar in Kameroen

Uitgave van de Onderwijswerkgroep van het Centrum voor
Ontwikkelingssamenwerking Haarlemmermeer (COSH), december 1983.
Geïllustreerd met zwartwit foto's en tekeningen.
Adres: COSH, Hoofdweg 671, Postbus 271, 2130 AG Hoofddorp
tel. 02503-16560

Korte karakterisering:

In dit projektboek is rond het thema 'wonen' gedegen achtergrond-
materiaal opgenomen. Apart staat aangegeven wat voor de
leerkracht en wat voor de kinderen is bestemd. Naar verdere leef-
tijdsgroep is het materiaal jammergenoeg niet uitgesplitst, maar
zowel voor onder- als bovenbouw is er wel wat te vinden. Zelf geeft
de onderwijswerkgroep aan, dat het materiaal geschikt is voor
basisschool en onderbouw voortgezet onderwijs.

Men is tot de keuze van het thema "WONEN" gekomen van wege de aan-
wezigheid van geschikt materiaal op dit gebied aangezien de werk-
groep milieuonderwijs Haarlemmermeer *) in 1983 voor alle basis-
scholen in de regio een projekt "De bodem in de omgeving" samen-
stelde en het feit, dat men in de Haarlemmermeer een palmolie-
projekt in Kameroen heeft geadopteerd en deze aanleiding benutte
om hier binnen het onderwijs aandacht voor te vragen. Wonen kan
direkt aansluiten bij de leefwereld van de kinderen -stelt men-
en wonen is zo 'vanzelfsprekend' dat het er zo toe kan leiden,
dat de kinderen andere woon- en leefvormen als 'gek' ervaren.
Doel van de makers is met Wonen hier en daar in Kameroen inzicht
te verschaffen in factoren die het verschil in woon- en leefsituaties
hier en in Kameroen bepalen.

Inhoud:

Kameroen (camerones=schaaldieren) kent zeer grote verschillen in
klimaat (woestijn, steppen, regenwouden) en bevolkingsgroepen (Bantoes,
Pygmeeën, Soedanezen, Hamieten en Semieten). Het bouwen van een
onderkomen wordt sterk bepaald door de leefwijze en leefomgeving
van mensen. Op zeer duidelijke wijze wordt -in ieder geval aan de
leerkracht- uiteengezet hoe dat bij de drie behandelde bevolkings-
groepen toegaat: Fulami (steppen, nomaden), Bakosi (bossen, landbouw),
Ngie (savannes, landbouw). In aparte paragrafen wordt aangegeven

welke veranderingen zich hebben voorgedaan of zich ontwikkelen. Al eerder is beschreven welke factoren deze veranderingen beïnvloeden: koloniale overheersing en introductie van handelsgewassen (koffie, cacao) ten koste van de eigen voedselteelt, trek naar grote steden, een nieuw onderwijssysteem, internationale handel, prestige en geld-ekonomie. In feite had op deze plek meer kunnen worden ingegaan op de milieu-aspekten aantasting bossen, woestijnvorming en zo meer. Ook die hangen met bovenstaande feiten samen. Nu komen deze zaken slechts zijdelings ter sprake. Per slot is het gekozen thema 'wonen' dus kan ook niet anders worden verwacht. Maar leerkrachten met de intentie daartoe, biedt dit materiaal voldoende aanknopingspunten om ook, of juist de milieu-aspekten te behandelen en vergelijkingen met hier te trekken.

Methode:

Allereerst worden enkele mogelijkheden voor excursies genoemd, welke audio-visuele hulpmiddelen per te behandelen onderwerp geschikt zijn en zijn er enkele spelvormen uitgewerkt. Dan volgt een uitvoerige algemene inleiding. In deel II wordt telkens per deelonderwerp informatie voor de leerkracht verschaft vergezeld van aanwijzingen en suggesties voor de verdere verwerking. Er bestaat een grote variatie in activiteiten van de kinderen. Toch is ook hier te merken, dat het niet eenvoudig is in die activiteiten zomaar iets uit de derde wereld in te brengen, zeker als het moet dienen als een logisch onderdeel van het projekt. Vanzelfsprekend dus, dat er veel creativiteit van kinderen en andere betrokkenen verwacht wordt. Dit zal zeker ook het geval zijn bij een soortgelijke manier van werken aan een projekt dat helemaal voldoet aan WCS-kriteria. Vandaar, dat wij dit projekt in deze inventarisatie hebben opgenomen.

Deel III bevat allerlei achtergrondinformatie en bronnen voor de kinderen bij de verschillende deelthema's.

- *) De werkgroep milieuonderwijs Haarlemmermeer stelde in 1983 een projekt "De bodem in de omgeving" samen. Oorspronkelijk was het de bedoeling, dat een onderdeel zou worden gevormd door "De bodem in de derde wereld". In samenspraak met het COSH is het boven besproken projektboek ervoor in de plaatsgekomen. Op dit moment beschikken wij niet over ervaringsgegevens.

4.3. Deining

Uitgave: Greenpeace Nederland, 1980.

67 bladzijden, geïllustreerd, met vragen, opdrachten en een docentenhandleiding. Prijs f 3,30, korting bij grote aantallen. Bestelnummer 5405. Bijbehorende diaserie f 16,75, bestelnummer 9004.

Greenpeace, Damrak 83', 1012 LN Amsterdam, tel. 020 - 236545/231843.

Korte karakterisering:

Het wordt door Greenpeace een leer- en kijkschrift genoemd, vooral voor de jeugd vanaf de hoogste klassen van het basisonderwijs. Gehoopt wordt dat kennis meer inzicht brengt, inzicht in het belang van de wereldzeeën voor het leven op de hele aarde. Op langere termijn wordt gehoopt, dat volgende generaties niet dezelfde fouten maken als voorheen. Greenpeace wil de voor de walvis gewekte belangstelling gebruiken als een ingang voor meer informatie en begrip over het leven in de zee. Met betrekking tot "Deining" wordt geprobeerd "duidelijk te maken dat dingen die ogenschijnlijk ver van ons bed gebeuren wel degelijk belangrijk kunnen zijn, maar ook: interessant en spannend". Het geheel heeft de magazine-vorm en is gedeeltelijk op kringlooppapier en gedeeltelijk in kleur gedrukt. Ook een literatuurlijst en adressenlijst staan opgenomen.

Inhoud:

Het magazine is een min of meer doorlopend verhaal. Het begint met stukken tekst over de geschiedenis van de aarde. Daarna volgt informatie over de vele gezichten van de oceanen, met voedselketens en dergelijke. Verder stukken over walvissen: wat voor soorten zijn er, wat zijn het voor dieren, wat voor griezelverhalen werden er vroeger over verteld, hoe verloopt het leven van een walvis, veel over de walvisvaart en de relatie met de economie. Daarna tenslotte nog onderwerpen als: de Internationale Walvisvaart Commissie, de toekomst van de oceanen, akties van Greenpeace en andere milieugroepen en wat zou je zelf kunnen doen. Vooral in de laatste hoofdstukjes staat de aktualiteit en het aktieperspektief van 1980 nogal op de voorgrond.

De problematiek van walvissen en oceanen wordt van veel verschillende kanten bekeken: historisch, biologisch, beleidsmatig, economisch, geografisch en vanuit aktieperspektief. Uiteraard gaat het hierbij veelmeer om mondiale milieuproblemen dan om de sociaal-economische problematiek van de ontwikkelingslanden.

Methode:

In de handleiding wordt aangegeven, dat "hoe de leerkracht met Deining gaat werken natuurlijk afhankelijk is van schooltype, de te besteden tijd, de beschikbare middelen en de mate waarin de leerlingen zich geïnteresseerd tonen". Omdat "Deining" in principe bedoeld is voor diverse onderwijstypen is er wel enig verschil in moeilijkheidsgraad tussen de verschillende hoofdstukken. Het geheel is volgens de schrijvers toegankelijk vanaf de hoogste klassen van het basis-onderwijs.

De handleiding biedt een overzicht van de hoofdstukken met betrekking tot inhoud, nivo en (toegespitst op het voortgezet onderwijs) de vakken, waarvoor een hoofdstuk geschikt is. Verder worden er aanwijzingen gegeven voor werkvormen, zoals onderwijsleergesprek, kringgesprek, zelfontdekking, groepswerk, spreekbeurt en in het algemeen: projektonderwijs. Ook worden er diaserie's, videobanden tentoonstellings- en excursiemogelijkheden genoemd. Het geheel ziet er aantrekkelijk uit met veel foto's en illustraties. De leesstukken zijn boeiend en soms ook spannend of humoristisch. De problematiek van de zeeën en vooral de walvissen wordt breed geschetst in zijn oorzaken en oplossingen. De kracht van Greenpeace is dan dat ze kan laten zien, dat er werkelijk wat te bereiken valt met een moedige en verstandige manier van aktievoeren. De leerlingen worden bovendien door vragen en opdrachten erg gestimuleerd om zich verder in deze materie te verdiepen en op een of andere manier het werk van Greenpeace en andere natuur- en milieuorganisaties te steunen.

4.4. Voor elk kind een boom

Door H.H.Buurmans - van Batenburg en E.S.R.Buurmans.

Uitgave: Nederlands Comité voor Kinderpostzegels, 1979.

28 bladzijden, geïllustreerd, met opdrachten, gratis maar in beperkte mate voorradig.

Stichting voor het Kind, Emmastraat 38, 1075 HW Amsterdam

020 - 733911

Korte karakteristiek:

Dit is een onderwijsboekje (lesbrief), uitgegeven ter gelegenheid van de actie "voor elk kind een boom" uit 1979. Het kinderpostzegelcomité heeft in dat jaar een deel van de opbrengst van de zegelverkoop besteed aan een projekt in een Saheldorp in Senegal. Het ging hier om herbebossing, medische- en onderwijsvoorzieningen waar de totale dorpsbevolking bij betrokken werd. Met het onderwijsmateriaal wordt geprobeerd de leerlingen inzicht te geven in de ontwikkelingsproblematiek, in het bijzonder van landen die gekonfronteerd worden met verwoestijning. Verder hoopt men "dat de geboden informatie de leerlingen helpt motiveren tot een daadwerkelijke bijdrage in de strijd tegen de voortgaande verdroging van het Sahelgebied". Het materiaal is bedoeld voor de bovenbouw. Het is grotendeels uitgevoerd in zwart-wit met schitterende foto's van Willem Diepraam. Er is een leerlingenboekje en een docentenhandleiding met lesdoelen, achtergrondinformatie, werkvormsuggeties e.d. Er bijgeleverd worden ook aanvullende folders over hoe het herbebossingsprojekt in de Sahel tot nu toe verloopt. Het geheel is losbladig uitgevoerd op A 4 formaat.

Inhoud:

In het boekje wordt veel aandacht besteed aan de achtergronden van de armoedeproblematiek in de derde wereld in het algemeen en in de Sahellanden in het bijzonder. Daarbij wordt vooral nadruk gelegd op de oorzaken van armoede (met name de kolonisatie), de moeilijkheden om de vicieuze cirkels te doorbreken, de relatie tussen rijke en arme landen en de specifieke problemen van de verwoestijning in Senegal. In een laatste hoofdstukje wordt wat verteld over de achtergronden van het herbebossingsprojekt: het is een vervolg op een zeer succesvol projekt uit 1975, ook in Senegal.

Methode:

De schrijvers gaan ervan uit, dat de leerlingen veel zelfstandig (individueel of in groepjes) kunnen werken. Sommige gedeelten vragen een klassikale aanpak, met name die over de problematiek van arm en rijk en over de vicieuze cirkels. Er zijn ook klassikale leeslessen opgenomen. Verder bestaat het materiaal uit opdrachten, vragen en spelvormen. Per hoofdstuk worden suggesties gedaan voor aanvullende activiteiten. Geprobeerd is zoveel mogelijk vanuit de situatie van de leerlingen te werken. Zo wordt er veel naar de leef-situatie van kinderen in Senegal gekeken. Er is ook een "oneerlijk" spel in de vorm van een ganzebord, dat door twee kinderen gespeeld wordt en waarbij de één systematisch minder kansen krijgt om het spel te winnen. De relatie arm-rijk wordt verduidelijkt door behoeften te rubriceren en een vergelijking tussen hier en daar te maken. Het materiaal maakt heel duidelijk hoe ernstig de situatie in de Sahel is, maar biedt ook een perspectief en moedigt kinderen aan om zich daar ook voor in te zetten (middels de zegelverkoop). Uit de aanvullende brochure over het eerste jaar blijkt overigens dat er in dat jaar 1979 - 1980 al veel tot stand is gekomen in het betreffende Senegalese dorp: onderwijs, moestuinen en kleinvee voor instructiedoeleinden, een gierstmolen, nieuwe waterputten en een boomkwekerij ter voorbereiding van de herbebossing. Het is de bedoeling dat de kinderen van het dorp de nieuwe bomen gaan verzorgen.

Ervaringen met dit projekt:

Zowel de lesbrief als het projekt in Senegal zijn zeer succesvol geweest. Het projekt is nu een voorbeeld-projekt geworden. De regering van Senegal is nu ook in andere dorpen zulke projekten gaan opzetten. Ook in Opper-Volta komen soortgelijke projekten van de grond. Het sukses zit vooral in het feit, dat de vraag uit het dorp zelf kwam, de kinderen werkten heel goed mee en er was steun van de Senegalese overheid. Verder is er hier sprake van een combinatie van korte en lange termijn belangen die in dit projekt gediend worden. Wat de lesbrief betreft: deze is in 1979 massaal naar Nederlandse scholen toegezonden (ruim 6.000 scholen vroegen ongeveer 300.000 exemplaren). Blijkens een onderzoek aan de Vrije Universiteit *) was een zeer grote meerderheid van de aanvragende scholen (95%)

tevreden over het materiaal. De bestellers vonden dat de lesbrief aan zijn doelen beantwoord heeft, de kinderen hebben er veel van opgestoken en het heeft goed gewerkt op de motivering voor de actie "Voor elk kind een boom". De lesbrief is zowel klassikaal gebruikt als in groepswork en bij zelfwerkzaamheid.

De Stichting voor het Kind twijfelt zelf of het boekje niet wat gedateerd is, nu de koppeling met het projekt in Senegal verdwenen is.

- *) Een onderzoek naar hergebruik en de waardering voor de lesbrief "Voor elk kind een boom", ongedateerd.
Stichting voor het Kind, Amsterdam.

4.5. Kernenergie onze stralende toekomst

Een projekt in het kader van de brede maatschappelijke discussie

Verslag van een projekt in de vierde klas basisonderwijs te Venray in samenwerking met Derde Wereldwinkel.

7 pag. A4, De projektenbank nr. 1982-2, prijs f1.20 + porti

Besteladres: School & Wereld, Wulverderlaan 1a, 2071 BG Santpoort

Tel.: 023 - 38 27 24

Korte karakteristiek:

Zoals alle verslagen in de Projektenbank bevat ook dit het verhaal van een projekt, zoals het in een school is opgezet en uitgevoerd. Het is samengesteld door de mensen die daarbij direkt betrokken zijn geweest en bevat dus een onopgesmukte weergave van hun ervaringen. Dergelijke verslagen worden door de Projektenbank uitgegeven, omdat anderen eraan kunnen zien wat mogelijk is en welke problemen je tegen kunt komen als je met een thema als kernenergie aan de slag gaat. In dit geval is de school voor dit thema geïnteresseerd door de Derde Wereldwinkel, waarvan mensen al actie voerden, o.a. door publikaties in een plaatselijk blad. Zij wilden 'gewone mensen' betrekken bij de beslissingen over energie. Met de onderwijzer van de vierde klas ontwierpen zij een 'projektlijn', die -naar later bleek- bij de uitvoering van het projekt moest worden bijgesteld. Ze stelden ook een boekje samen met basis-informatie over energie.

Inhoud:

Het verslag gaat vooral over wat zich in de klas heeft afgespeeld tijdens vijf bijeenkomsten op een middag in vijf achtereenvolgende weken.

Hoofdthema's waren:

1. Inventarisatie van de vragen bij de kinderen
2. Uitwerking van de vragen in zes groepjes
3. Uitdiepen en verder uitwerken van de vragen
4. Overdragen van de gevonden informatie aan elkaar
5. Ontdekken van verbanden in de vorm van een rollenspel (gemeenteraad die moet beslissen welke mensen uit Venray in een schuilkelder mogen als er een kernramp komt), nabespreking en evaluatie.

De kinderen hebben zelf als problemen aangedragen: hoe ongezond is kernenergie, welke andere energie-vormen zijn er, wat gebeurt er met kernafval, waar komt kernenergie vandaan, wat is een atoombom.

In het projekt is niet expliciet aandacht aan de Derde Wereld besteed,

maar in het omringende informatiemateriaal wordt het wel behandeld. Het verslag bevat voorbeelden van materiaal dat is gebruikt, c.q. gemaakt en een verwijzing naar dokumentatie die van elders is gehaald.

Methode:

De werkwijze sluit aan bij die van projektonderwijs: het thema is weliswaar niet door de kinderen gekozen, maar wordt geheel in overleg met hen en op grond van hun vragen uitgewerkt. Onderwijzers die het ook zo eens willen proberen, vinden in het verslag inspiratie, ook al zou het in hun geval wel eens heel anders kunnen verlopen.

Aan het begin van de verslagen in de Projektenbank staan namen vermeld van kontaktpersonen. Wie dus nog meer wil weten over het projekt kan altijd schrijven of bellen.

4.6. Energie, dat zijn wij

Projektsuggesties voor de basisschool

Een uitgave van de Werkplaats Energie Aktie, gemaakt in samenwerking met de Onderwijswinkel Haarlem, mei 1983.

42 pagina's A4, veel illustraties waaronder werkbladen, zwart-wit. Bestelwijze: f 6,80 overmaken op giro 5180 Nutsspaarbank West Nederland, Haarlem ten gunste van rekeningnummer 84.80.95.766 Werkplaats Energie Aktie, Haarlem onder vermelding 'Energie, dat zijn wij'.

Korte karakteristiek:

'Energie, dat zijn wij' is samengesteld op basis van ervaringen in het onderwijs gekombineerd met gedegen kennis van en brede visie op de energieproblematiek. Er bestaat een nauwe samenwerking tussen de Onderwijswinkel en de Werkplaats telkens als het gaat om verzoeken van scholen (en niet alleen het basisonderwijs) op het gebied van milieu-educatie en speciaal ondersteuning rond het thema energie. De samenstellers van het boekje met projektsuggesties hebben duidelijk rekening gehouden met de doorgaande lijn van de nieuwe basisschool en er wordt daarom niet verwezen naar de afzonderlijke kleuterscholen en lagere scholen, maar naar de geïntegreerde nieuwe basisschool, zoals die in augustus 1985 in werking treedt. Zowel de indeling naar leerjaar (kleuters en 1ste en 2de leerjaar; 3e en 4e leerjaar; 5de en 6de leerjaar) als de opbouw van de onderwijskundige activiteiten bevestigen het bovenstaande.

Terecht konkluderen de samenstellers, dat deze opbouw zich goed leent voor opname in een deel-schoolwerkplan.

Inhoud:

De samenstellers stellen: bij het thema energie kun je er van alles bij halen en het maakt dus beslist uit wie de onderwijssuggesties aandraagt. Dus leggen zij eerst zelf uit wie zij zijn en welk doel zij voor ogen hebben (het toewerken naar een mens- en milieuvriendelijke samenleving). De titel "Energie, dat zijn wij" is zo gekozen omdat het vrijwel altijd gaat om activiteiten van mensen en de hulp welke zij daarbij krijgen van gereedschappen en energiebronnen. Men oriënteert zich niet alleen maar op de zon en de daarvan afgeleide energie, omdat die bronnen duurzaam zijn. De zon heeft veel méér betekenis voor al wat leeft. Voor kinderen is het prettig om de zon als middelpunt te hebben.

Een greep uit de inhoud:

- gebruikswijze projektboekje
- energie tot nu toe
- aktiviteitsuggesties per leeftijdsgroep
- de weggetoverde energie, verhaal en zoekspel voor kleuters
- tekeningen en werkbladen
- uitgebreide aanvullende suggesties
- energie in relatie met specifieke gebieden
- rollenspelsuggestie
- onderwijsprojektbeschrijving WED (onderbouw v.o.)
- bronnen en adressenlijst

Energie en Derde Wereld komt op verschillende plaatsen in het boek voor. Zo is er een stukje uit Samsam nr 7, sept '79 overgenomen "Het hout raakt op", de situatie in de Derde Wereld is integraal opgenomen in de achtergrondinformatie voor de leerkracht "Energie tot nu toe" en bij de aanvullende aktiviteitsuggesties wordt voorgesteld het dagelijkse leven van kinderen overal te vergelijken op energieverbruik en de problemen welke ze dan ontmoeten.

Methode:

Er wordt niet meer geboden dan een reeks van suggesties, op zich wel zeer inspirerend, de gehele onderwijskundige ontwikkeling van het projekt wordt overgelaten aan de kinderen, de onderwijsgevenenden en de andere betrokkenen. De aktiviteitsuggesties moeten gezien worden als een mogelijk kader waarbinnen het thema aan de orde kan komen. Men wordt uitgenodigd eerst al het materiaal van dit boekje door te nemen en dan zelf tot een eigen opzet te komen. Bij de aanvullingen staan zoveel suggesties, dat iedere school in welke streek dan ook, wel iets bruikbaar kan vinden.

4.7. Behoud het Regenwoud

Multimedia/lespakket "Behoud het Regenwoud", door de World Wildlife Rangers in samenwerking met de Werkgroep Behoud Tropisch Regenwoud samengesteld met steun van het Prins Bernhard Fonds. Maart 1983.

Uitgave: Wereld Natuur Fonds Nederland

Postbus 7 3700 AA Zeist telefoon: 03404-22164

Kosten fl 40,--

Korte karakterisering:

De doelgroep is niet nader omschreven, maar uit de inleiding van het begeleidende boekje blijkt men de oudste kinderen van de basisschool en de jongste kinderen van het voortgezet onderwijs voor ogen te hebben.

Het pakket bestaat uit:

- diaserie met bijbehorend tekstboekje (37 fraaie dia's)
- docentenboekje met uitgebreidere teksten/informatie per dia, achtergrondinformatie, lessuggesties en literatuurlijst
- enige folders over de WWR en het WNF
- een boekje over het behoud van het tropische regenwoud
- een leerlingenvel met informatie, plaatjes en verwerkingssuggesties
- een poster
- een bestelkaart (boekje, leerlingenvel en poster kunnen als informatiebron en werkmateriaal apart bijbesteld worden: boekje en vel fl 1,50, poster à fl 1,--)

Het WWF richt zich op het bewust maken van mensen op het gebied van de bedreigingen van het milieu, het wereldwijd opwekken en aantrekken van de grootst mogelijke morele en financiële steun voor de bescherming van de levende wereld en het omzetten van de steun in daden die zijn gebaseerd op wetenschappelijke prioriteiten (volgens eigen informatie). Naast het tropisch regenwoud houdt men zich nog met veel andere zaken bezig. Voor kinderen zijn bijvoorbeeld over panda's, zeehonden etc. informatie folders opvraagbaar tegen een minimale kostprijs.

Inhoud:

Er wordt goed duidelijk gemaakt wat er onder een regenwoud wordt verstaan, hoe uniek ze zijn en hoe rampzalig de aantasting hiervan is.

Zowel in de teksten als in afbeeldingen op het 'leerlingenveld' wordt de aard en het effect van de aanslag op de natuur en de verdere bedreiging van de wouden door menselijke activiteiten getoond. De tekst bij de diaserie en meer nog de tekst voor de leerkracht gaat vrij diep in op de natuurlijke processen in zo'n regenwoud. Over de aanslagen welke de mens op deze wouden pleegt: wegeaanleg, landbouwstroken (waardoor boscilanden ontstaan), houtkap voor brandstof en westerse luxe kunnen we het eens zijn. Waar het gaat over de 'boosdoeners' wordt er meer in algemene zin over gesproken (bv een weg dwars door het Amazonegebied dient andere belangen dan die van de plaatselijke bevolking; het verder binnendringen van landbouwers in het natuurgebied heeft minder te maken met landbouw voor eigen behoefte, maar meer met grootschalige projekten ten bate van derden). De konsekwentie van de eindkonklusie uit het begeleidende docentenboekje wordt helaas niet op de boven aangehaalde voorbeelden betrokken, maar komt ons juist voor:

"Fundamenteel is de gedachte dat de mens een deel is van de aarde en dat niets ongestraft kan geschieden dat door de natuur gestelde wetten probeert te negeren. Uiteindelijk zal een economie die in harmonie is met de ecologie de enige duurzame economie blijken te zijn".

Methode:

Het materiaal is aantrekkelijk uitgevoerd en de materie zal kinderen, vooral vanuit de invalshoek dieren in het regenwoud wel interesseren. Er staan voor de leerkracht (in het docentenboekje) en voor de leerlingen zelf (op het leerlingenveld) bruikbare maar wat loshangende suggesties. Leerkrachten die het onderwerp zien zitten en een beetje ervaring hebben in het opzetten van projekten, kunnen goed uit de voeten met dit bronnenmateriaal. Het zou leuk zijn, als van zo'n voorbeeld in de praktijk een verslag beschikbaar kwam!

4.8. Leefbaar is Anders

De tentoonstelling Leefbaar is Anders bestaat uit 45 panelen teksten, tekeningen en foto's, gedrukt op katoen. Als begeleidend materiaal zijn beschikbaar:

1. Katalogus: Een bundel met speciaal voor de tentoonstelling geschreven artikelen. In deze artikelen wordt altijd de relatie gelegd tussen het westen en de derde wereld
127 pagina's A 4, rijk geïllustreerd, december 1979.
2. Het A 4 -tje: De tentoonstelling in het klein. Bundel afdrukken van de tentoonstellingspanelen, teksten goed leesbaar.
42 pagina's A 4, goed kopieerbaar . 1980.
3. Aktiviteitenkrant. Suggesties voor activiteiten bij de tentoonstelling c.q. voor de tentoonstellingsthema's.
Hoe kun je de tentoonstelling gebruiken in de klas, het buurthuis, e.d. Hoe visualiseer je de thema's en maak je ze plaatselijk aktueel. Een serie interviews, verslagen, illustraties.
16 pagina's, foto's. april 1982.

Bestellingen: Leefbaar is Anders, Berliozlaan 6, 5654 SM Eindhoven.

Korte karakteristiek:

Het projekt is eind 1982 afgesloten en de organisatie achter het projekt is opgeheven. Op bovenstaand adres is men bereid om -zolang de voorraad strekt- materiaal te versturen. Het materiaal van de tentoonstelling is op vele manieren te gebruiken. Door de zeer ruime visualisatie biedt het materiaal mogelijkheden voor de bovenbouw basisonderwijs en is daar in de praktijk ook bruikbaar gebleken. (zie activiteitenkrant).

In de periode 1979 tot en met 1982 reisde de edukatieve tentoonstelling in 10 exemplaren door Nederland. De tentoonstelling is nu, op enkele uitzonderingen na, uit de roulatie. Het begeleidend materiaal is echter op grote schaal verspreid o.a. via bibliotheken. Ondanks het feit dat het materiaal voor de tentoonstelling nu al enkele jaren oud is, heeft het -zeker voor niet-ingewijden- nog grote aktualiteitswaarden.

Inhoud:

De tentoonstelling geeft een inzicht in de mogelijkheden van zachte technologie in het westen en in de derde wereld. Zachte technologie is die technologie, die het aksent legt op stabiliteit, soberheid, samenwerking versus concurrentie, milieuvriendelijkheid e.d.

Bovendien pleit de tentoonstelling ervoor, om oude technieken en kennis (o.a. in de gezondheidszorg) niet weg te gooien en al het heil te zoeken in de voortgaande technologie.

Na een korte geschiedenis worden zeven sectoren van de maatschappij bekeken: gezondheid, landbouw, voeding, huisvesting, industrie, energie en transport. Voor elk van deze sectoren wordt bekeken:

- hoe de situatie nu is
- hoe het anders kan
- hoe het in de derde wereld is
- hoe het daar anders zou kunnen

De inhoud sluit in zoverre aan bij de WCS, dat er een relatie wordt gelegd tussen de keuze voor een technologie die mens en milieuvriendelijk is. Een technologie die de onafhankelijkheid van de derde wereld van het westen bevordert.

Getallen veranderen snel, nieuwe feiten en ontwikkelingen doen zich voor, maar helaas blijft de basisfilosofie van de tentoonstelling hard overeind staan. Ontwikkelingssamenwerking moet de afhankelijkheid niet groter, maar juist kleiner maken. Ook kan ontwikkelings-samenwerking geen alibi zijn voor extra injecties van onze export-industrie.

Methode:

De manier van werken met tentoonstellingsmateriaal is zeer divers. In de activiteitenkrant wordt een overzicht gegeven van enkele uitgevoerde verwerkingsmethoden. Deze serie interviews en verslagen biedt de leerkracht basis genoeg om zelf voor zijn klas een passende verwerking te vinden.

Het taalgebruik is voor de leerlingen dikwijls te moeilijk, maar de ruime visualisering biedt voldoende houvast en is erg inspirerend. Eigenlijk zou de stuurgroep WCS gebruik moeten maken van deze ervaring om de eigen uitgangspunten edukatief te vertalen en operationeel te maken!

4.9. Een boom over milieu

Door: Noortje van Leeuwen, Stichting Natuur en Milieu.

Uitgave: Stichting Natuur en Milieu, 1982, 37 blz, geïllustreerd, met opdrachten, documentatiepakketen en handleiding.

Bestellen: Stichting Natuur en Milieu, Donkerstraat 17, 3511 KB, Utrecht, tel. 030 - 331328. Prijs: fl 2,-, handl. fl 0,50, doc.map fl 3,50 per stuk.

Korte karakterisering:

Het materiaal bestaat uit een "milieublad voor kinderen van 10 tot 13 jaar", een handleiding voor ouders en leerkrachten en per onderdeel documentatiemappen voor leerkrachten en leerlingen in het voortgezet onderwijs. De documentatiemappen bestaan hoofdzakelijk uit overdrukken van artikelen die al eerder in het tijdschrift 'Natuur en Milieu' gestaan hebben. Per hoofdstukje wordt een deelonderwerp aangesneden. Die deelonderwerpen zijn: Milieu-actie, Stedelijk milieu, Verkeer en Vervoer, Luchtvervuiling, Watervervuiling, Energie, Afval, Landbouw, Voedsel en Milieu en Derde Wereld. Het centrale thema is: Bomen.

Voor het hoofdstukje Derde Wereld wordt als doelstelling gegeven: "Leerlingen kennis laten maken met milieuproblemen in de Derde Wereld en wat inzicht verschaffen in de samenhang van de bevolkingstoename, armoede, technische vooruitgang, ontwikkelingshulp en milieu".

Het jeugdtijdschrift is uitgevoerd in tweekleuren druk op kringloop papier en werd in het decembernummer van 1982 van "Natuur en Milieu" meegeniet. Het is ook los verkrijgbaar.

Inhoud en methode:

In het jeugdtijdschrift is geprobeerd om veel informatie over een groot aantal onderwerpen op een aantrekkelijke manier te presenteren. Een klein deel van die informatie gaat over problemen die met milieu en derde wereld te maken hebben. Vooral het ontbossingsprobleem wordt behandeld, maar ook de brandhout-schaarste en de bodemerosie. Daarnaast worden nog genoemd: vervuiling van bodem, lucht, rivieren, meren, zeeën en oceanen, de zoetwaterproblemen, de verkrotting, het verdwijnen van planten en dieren, de overbevolking en de pesticidenproblematiek. Deze laatste problemen worden slechts opgesomd met de boodschap dat

"het wereld-milieuverhaal een somber verhaal (is)".

Er aan gekoppeld is een actie waar kinderen zelf aan mee kunnen doen: "For every child a tree", een geldinzamelings-actie van de Verenigde Naties (UNEP).

In het jeugdtijdschrift worden veel verbanden gelegd, om aan te geven dat alles met alles te maken heeft. Bomen vervullen in dit geval meestal de verbindende schakel. Zo wordt er een relatie gelegd tussen de strijd om het behoud van bomen in Amelisseweerd en in India. Zo wordt er ook aangegeven hoe bomen van parkerende auto's te lijden kunnen hebben, hoe brandstoffen ooit uit bomen zijn ontstaan, hoe bomen de luchtvervuiling meten en hoe belangrijk bomen in de derde wereld zijn.

Tussen de informatie door worden verwerkingsmogelijkheden en andere werkvormen aangegeven, zoals het zelf papier maken, van gebruikte materialen iets nuttigs maken, recepten, electriciteits- en gas-meterstanden bijhouden en zelf een windmeter maken.

In de bijbehorende handleiding wordt een onderscheid gemaakt tussen startactiviteiten (voor het derde wereld hoofdstukje zijn dat bijvoorbeeld: een film, video of diaserie laten zien of een excursie naar het Tropenmuseum maken), verwerkingsactiviteiten (bijvoorbeeld een klasgesprek) en slotactiviteiten zoals de actie voeren "For every child a tree". In de handleiding is verder een overzicht van milieu-edukatiemateriaal opgenomen evenals een adressenlijst.

Het is de vraag of dit materiaal niet te moeilijk is om op de basisschool te gebruiken. Bovendien wordt er wel erg veel informatie tegelijk aangeboden. Zo worden bijvoorbeeld in drie pagina's bijna alle milieu en derde wereldproblemen even genoemd. De kans is dan aanwezig, dat gevoelens van machteloosheid worden opgeroepen, zonder dat dat verder enig positief effect heeft.

5. Jeugdtijdschriften

5.1. "Samsam"

"Samsam" is een tijdschrift voor de jeugd tussen 9 en 14 jaar en gaat over het leven in ontwikkelingslanden. Het verschijnt 10x per jaar.

Uitgave: Koninklijk Instituut voor de Tropen, Mauritskade 63, 1092 AD Amsterdam, 020 - 949822.

Scholen kunnen zich gratis abonneren, evenals individuele kinderen.

In diverse nummers van "Samsam" blijkt dat aan milieuaspekten de nodige ruimte gegeven wordt en gekozen wordt voor een milieuvriendelijke ontwikkelingsstrategie in de derde wereld. Onderwerpen die vaak terugkomen zijn:

- aangepaste technologie
- landbouw
- ontwikkelingssamenwerking
- vervuiling

De meeste verhalen nemen het gewone leven van alle dag als uitgangspunt. Vaak gaat het over kinderen, hoe ze wonen, leven, werken en spelen. Elk nummer heeft een thema en meestal geeft dat een erg boeiend geheel. Zo zijn er -om een indruk te geven- themanummers geweest over:

- koeien
- water
- planten en bloemen
- vooroordelen
- de fiets
- de zee
- genotmiddelen
- katoen
- marie wordt wijzer
- houd het groen

Telkens wordt de relatie gelegd met het leven van kinderen hier in Nederland. Zo wordt er vaak geschreven over kinderen die interviews afnemen b.v. met Greenpeace in het nummer over de zee ('83/2) of met Tropische Bosbouw te Wageningen in het nummer over ontbossing en erosie ('82/6). Het is een tijdschrift dat alleen al vanwege de foto's de moeite waard is.

5.2 Tam Tam

"Tam Tam" is een blad van de Rangers, de jongeren-organisatie (8 tot 16 jaar) van het Wereld Natuur Fonds. Het verschijnt 4 maal per jaar. Je kunt lid worden, dus ook het blad ontvangen, door een bedrag van fl 20,- per jaar over te maken op giro 201120 tnv W.W.R. Zeist ondervermelding van "Nieuwe Ranger of Ranger-supporter".

Uitgave: World Wildlife Rangers, Postbus 284, 3700 AG Zeist,
Tel. 03404 - 22144

Dit tijdschrift besteedt veel aandacht aan dieren, planten en natuurgebieden. Zowel heel bijzondere als heel bekende dieren worden in het zonnetje gezet.

Verder worden er regelmatig acties op touw gezet om bedreigde diersoorten te ondersteunen, bijvoorbeeld door geld in te zamelen voor reservaten. Het gaat daarbij om projecten over de hele wereld, bijvoorbeeld "Behoud het regenwoud" of "Geef de rob de ruimte".

In het blad staan ook zaken die met de organisatie van de Rangers te maken hebben: meestal gaat het dan om de organisatie van een wandel- of fietstocht of een excursie naar nederlandse natuurgebieden. Ook worden er kampen en weekends georganiseerd. Daar wordt veel aan natuuronderzoek gedaan.

Met de sociaal-economische problematiek, met name in de derde wereld worden (nog) weinig verbanden gelegd. Door de Rangers wordt soms ook samengewerkt met Greenpeace of met buitenlandse organisaties.

6. Konklussies

1. Uit onze inventarisatie is gebleken, dat er materiaal voor het basisonderwijs bestaat over de derde wereld en over de milieu-problematiek. Echter er is maar weinig in druk verschenen waarin expliciet en planmatig sprake is van een verbinding tussen deze twee probleemgebieden.
2. Wel wordt er materiaal aangetroffen, waar voldoende aanknopingspunten aanwezig zijn, om er WCS-relevante aandachtspunten aan toe te voegen.
3. Het geheel aan 'produkten' overziende, dat afkomstig is uit kringen van de "derde wereldbeweging" en de "milieu-beweging", valt het op dat ook daarin vaak nauwelijks of niet sprake is van het leggen van verbindingen tussen elkaars probleemgebieden.
4. De "Wet op het basisonderwijs" welke in augustus 1985 moet leiden tot de basisschool voor kinderen vanaf 4 jaar sluit geenszins de mogelijkheid uit van geïntegreerde aandacht voor milieu, derde wereld en mondiale ecologische problematiek. Het ontwikkelen van schoolwerkplannen op de afzonderlijke scholen biedt de mogelijkheid voor systematische aandacht voor WCS-relevante aspecten in het basisonderwijs.
5. De werkgroep is niet tot een eensluidend antwoord gekomen op de vraag of aan het ontbreken van onderwijsmateriaal direct de konklussie moet worden gekoppeld, dat er in de onderwijspraktijk weinig aandacht is voor WCS-relevante activiteiten. Zo deze activiteiten echter wel plaatsvinden dan is het de werkgroep onbekend. De diverse noemers waaronder zo'n projekt kan vallen en het ontbreken van openbare rapportages hinderen een inventarisatie.
6. De werkgroep vindt dat het geen zin heeft om verder te gaan met het inventariseren van onderwijsmateriaal. Wel heeft het zin om na te gaan waar en hoe in konkrete onderwijsprojekten aanzetten mogelijk zijn voor onderwijs op basis van WCS-principes. Dit zou kunnen resulteren in een artikel of brochure waarin praktische voorbeelden van wat mogelijk is verzameld zijn.

De werkgroep is voorts bekend met voorbeeldprojekten uit het voortgezet onderwijs. Het verdient aanbeveling, om deze bestaande projekten bij een eventuele follow-up te betrekken.
7. Naast de voorliggende inventarisatie en de onder punt 6 genoemde zaken (welke als basis kan dienen voor de hierna te noemen vervolgactiviteiten) kunnen de volgende zaken worden aangepakt:
 - het organiseren van workshop's voor een selecte groep ingewijden in

het onderwijs en mensen die thuis zijn op het gebied van de WCS-uitgangspunten,

- een kongres organiseren voor een breder onderwijs-publiek, vooral om informatie te bundelen en te verspreiden over de mogelijkheden die leiden tot WCS-relevant onderwijs,
- het laten verrichten van een onderzoek naar de mogelijkheden en eventueel effecten van op de WCS-uitgangspunten toegespitst onderwijs,
- onderwijsmateriaal laten ontwikkelen en uitproberen,
- scholing c.q. bijscholingsactiviteiten in overweging nemen.

Bijlage 1 : Zoek- en vindplaatsen van materiaal en ondersteuning

Wij hebben gekonstateerd, dat er nog maar weinig materiaal op milieuen derde wereldgebied en bestemd voor het onderwijs, beschikbaar is. Hieronder staan adressen van zoek- en hopelijk ook vindplaatsen van bestaand materiaal of materiaal in ontwikkeling. Daarnaast zijn er een aantal adressen opgenomen waar men informatie en eventueel ondersteuning kan krijgen indien men op school aan de gang wil gaan.
(K= katalogus I= informatiepunt T= tijdschrift)

Centrum voor internationale vorming (CEVNO)

Breedstraat 16 a
1811 HG Alkmaar 072 - 121525
(T: 'Knikker')

Derde Wereld Centrum

Oude Kijk in 't Jatstraat 10
9712 EG Groningen 050 - 132095
(K, I)

Friends of the earth international (FOEI)

Postbus 17170
1001 JD Amsterdam 020 - 340252
(I, T: 'Foelink')

Informatiepunt Basisonderwijs

Postbus 7888
1008 AB Amsterdam
(I, T: 'Basis Bulletin')

Koninklijk Instituut voor de Tropen/Tropen museum

Mauritskade 63
1092 AD Amsterdam 020 - 924949
(I, T: 'SamSam')

Landelijk Steunpunt voor de Milieuedukatie (LSME)

Damrak 28/30
1012 LJ Amsterdam 020 - 261716
(K, I, T: 'Nieuwsbrief Afvalprojekt')

Landelijke Vereniging van Wereldwinkels

Westerkade 18
3511 HR Utrecht 030 - 316312
(I, T: 'Landelijk Wereldwinkel Bulletin')

Leefbaar is Anders

Berliozaan 6
5654 SM Eindhoven 040 - 472071
(I, K)

Leermiddelenverzameling Mondiale Vorming

Studiecentrum voor Vredesvraagstukken
Katholieke Universiteit Nijmegen
Bijleveldsingel 70
6524 AE Nijmegen 080 - 513074
(I, K)

Milieuwinkels. In Amsterdam, Groningen, Utrecht, Maastricht, Eindhoven en andere steden zijn speciale milieuboekwinkels. Aktie Strohalm in Utrecht weet de dichtsbijzijnde winkel zo te noemen.

Nationale Commissie voorlichting en bewustwording Ontwikkelingssamenwerking NCO

Mauritskade 63
1092 AD Amsterdam 020 - 938822
(K)

Novib

Amaliastraat 7
2514 JC Den Haag 070 - 624081
(I, K, T: 'Onze Wereld')

Stichting School en Wereld/Projektenbank

Wulverderlaan 1 a
2071 BG Santpoort N. 023 - 382724
(I, K: 'Mondiale Vorming in het onderwijs')

Stichting Brandstoffen en Grondstoffen

Rochussenstraat 269
3021 NX Rotterdam 010 - 766026
(T: 'Nieuwsbrief Energie, Ecologie en Ontwikkeling')

Stichting Greenpeace

Damrak 83
1012 LN Amsterdam 020 - 236545/231843
(I, T: 'Greenpeace')

Stichting Nederlandse Vrijwilligers

Hofstraat 2
2511 CN Den Haag 070 - 624191 tst 117
(I, T: 'Vice Versa')

Stichting Mondiaal Alternatief

Postbus 168
2040 AD Zandvoort 01820 - 32683
(I)

Stichting Technische Ontwikkeling Ontwikkelings Landen (TOOL)

Entrepôtdok 68a/69a
1018 AD Amsterdam 020 - 926892
(I, K)

Stichting Werkgroep Behoud Tropisch Regenwoud

Donkerstraat 17
3511 KB Utrecht 030 - 331328
(I)

Stichting Natuur en Milieu

Donkerstraat 17
3511 KB Utrecht 030 - 331328
(I, T: 'Natuur en Milieu')

Stichting voor Leerplanontwikkeling (SLO)

Postbus 2041
7500 CA Enschede 053 - 840840
(I, K)

Stichting voor Milieu-educatie (SME)

Oude Gracht 42
3511 AR Utrecht 030 - 333357
(I, K)

Strohalp

Oude Gracht 42
3511 AR Utrecht 030 - 314314
(I, T: 'Ekologie')

Stuurgroep WCS

Damrak 28/30
1012 LJ Amsterdam 020 - 261732
(I, T: 'Nieuwsbrief Milieu en Ontwikkeling')

Unesco Centrum Nederland

Oranje Nassaulaan 5
1075 AH Amsterdam
(I, T: 'Unesco Koerier')

Unicef

Bankastraat 128
Postbus 85857
2508 CN Den Haag
(I)

Vereniging Milieudefensie

Postbus 20050
1000 HB Amsterdam 020 - 221366
(I, T: 'Milieu Defensie')

Voorlichtingsdienst Ontwikkelingssamenwerking (VDO)

Ministerie van Buitenlandse Zaken
Postbus 20061
2500 EB Den Haag 070 - 614941 tst 2418/2528
(I, K, T: 'Internationale Samenwerking' en 'Aspekten van Intr.Samenwerking')

Wereld Natuur Fonds (WNF)

Postbus 7
3700 AG Zeist 03404 - 22164
(T: 'Panda')

World Information service on energy (Wise)

Czaar Peterstraat 1
1018 NW Amsterdam 020 - 231460
(I, T: 'Nieuw Communiqué')

World Wildlife Rangers

Postbus 284
3700 AG Zeist 03404 - 22144

Belangrijke informatie is te vinden in een special bij het blad 'SCHOOL'

nr. 10, juni 1984

"WIJS MET DE WERELD"

Aandacht voor ecologie en economie in het voortgezet onderwijs

Deze special is aantevragen bij :

Stuurgroep WCS

Damrak 28/30

1012 LJ Amsterdam 020 - 261732

Bijlage 2 Aandachtspunten- en vragenlijst voor materiaal- beschrijving

1. Bibliografische beschrijving:

Titel, schrijver(s), hoeveelste(herziene) druk, datum en uitgave, aantal pagina's, al dan niet en hoe geïllustreerd, zijn er werkbladen of opdrachten bij?, besteladres en prijs.

2. Korte karakterisering:

Hoe ziet het eruit, wat wordt er als doelstelling gegeven?, wat is de doelgroep?

3. Inhoud:

In hoeverre sluit de informatie uit het materiaal aan bij de WCS-problematiek? In hoeverre is er sprake van sociaal-economische derde wereld problemen of mondiale milieuproblemen? En in hoeverre is er sprake van een relatie tussen die twee? En hoe komen komen oorzaken en oplossingen aan de orde?

In hoeverre sluit het materiaal inhoudelijk aan bij de hoofdthema's van de WCS?

In hoeverre is de informatie juist en up to date?

4. Methode:

Gaat er door uiterlijk of methode van het materiaal een motiverende werking uit naar leerlingen of leerkrachten? Sluit het materiaal aan bij de interesse van de leerlingen?

Geeft het materiaal aan wat de relatie is tussen de leerling en de problematiek? Gebeurt dat zonder schuldgevoelens of onmachtgevoelens op te roepen?

Stimuleert het materiaal de leerlingen tot actieve meningsvorming? Geeft het materiaal een handelingsperspektief voor de leerlingen in de zin van: iets zinnigs doen in het licht van de problematiek (tentoonstelling, actie)?

Zitten er in het materiaal leuke, afwisselende of nieuwe werkvormen voor de leerlingen?

Is het geheel niet te zwaarmoedig of te doemdenkerig?

Geeft het goed verbanden aan tussen hier en daar, uitgaande van aansprekende konkrete voorbeelden die dicht bij de belevingswereld van de leerlingen staan?

Wordt de problematiek vanuit verschillende kanten belicht? (disciplines)

Sluit het materiaal enigszins aan bij de meningen van de leerlingen?

Is het taalgebruik niet te moeilijk?

Bijlage 2 Aandachtspunten- en vragenlijst voor materiaal- beschrijving

1. Bibliografische beschrijving:

Titel, schrijver(s), hoeveelste(herziene) druk, datum en uitgave, aantal pagina's, al dan niet en hoe geïllustreerd, zijn er werkbladen of opdrachten bij?, besteladres en prijs.

2. Korte karakterisering:

Hoe ziet het eruit, wat wordt er als doelstelling gegeven?, wat is de doelgroep?

3. Inhoud:

In hoeverre sluit de informatie uit het materiaal aan bij de WCS-problematiek? In hoeverre is er sprake van sociaal-economische derde wereld problemen of mondiale milieuproblemen? En in hoeverre is er sprake van een relatie tussen die twee? En hoe komen komen oorzaken en oplossingen aan de orde?

In hoeverre sluit het materiaal inhoudelijk aan bij de hoofdthema's van de WCS?

In hoeverre is de informatie juist en up to date?

4. Methode:

Gaat er door uiterlijk of methode van het materiaal een motiverende werking uit naar leerlingen of leerkrachten ? Sluit het materiaal aan bij de interesse van de leerlingen ?

Geeft het materiaal aan wat de relatie is tussen de leerling en de problematiek ? Gebeurt dat zonder schuldgevoelens of onmachtsgevoelens op te roepen ?

Stimuleert het materiaal de leerlingen tot actieve meningsvorming ?

Geeft het materiaal een handelingsperspektief voor de leerlingen in de zin van: iets zinnigs doen in het licht van de problematiek (tentoonstelling, actie) ?

Zitten er in het materiaal leuke, afwisselende of nieuwe werkvormen voor de leerlingen ?

Is het geheel niet te zwaarmoedig of te doemdenkerig ?

Geeft het goed verbanden aan tussen hier en daar, uitgaande van aansprekende konkrete voorbeelden die dicht bij de belevingswereld van de leerlingen staan ?

Wordt de problematiek vanuit verschillende kanten belicht ? (disciplines)

Sluit het materiaal enigszins aan bij de meningen van de leerlingen ?

Is het taalgebruik niet te moeilijk ?



TUSSENTIJDSE RAPPORTAGE INVENTARISATIE BASISONDERWIJS/ WCS-PROJEKT

1. Inleiding

In opdracht van de stuurgroep WCS doet de Werkplaats Energie Aktie in Haarlem een inventarisatieonderzoek naar WCS-relevante materialen voor het basisonderwijs. Het wordt uitgevoerd door Ben Evers, Henk Korstjens, Gerard van de Ven, Frans Rooijers en Joop Pennings, die de zaak coördineert. Cis van der Vleuten is begeleider namens de WCS-stuurgroep.

2. Doelstellingen

2.1. Doelstelling WCS met betrekking tot onderwijs

(zie subsidieaanvraag: "Inventarisatie Basisonderwijs, projektbeschrijving")
"De werkgroep onderwijs heeft als hoofddoelstelling het bevorderen van de aandacht voor WCS-relevante zaken binnen het Nederlandse onderwijs"

2.2. Mogelijke WCS-doelstellingen m.b.t. basisonderwijs:

1. Informatie verspreiden over de mondiale ecologische problematiek in relatie tot de sociaaleconomische situatie, hier en in de derde wereld, de oorzaken daarvan en wat eraan te doen is.

2. Meningsvorming c.q. attitudevorming stimuleren in de richting van:

- Het is nuttig en nodig, dat veel mensen over dit soort (WCS) zaken nadenken/ zich informeren.

- Het is nuttig en nodig, dat veel mensen zich, ieder op zijn eigen manier, inzetten om langzamerhand iets te veranderen en aan oplossingen te werken.

- Concrete meningen zoals:

"de zaken zijn slecht verdeeld over de wereld"

"de slechte situatie in de derde wereld heeft te maken met overontwikkeling/verspilling in de "rijke" landen"

"oplossingen zijn o.a. te bereiken (zij het zeer traag en moeizaam) via druk vanuit de publieke opinie op de beleidsmakers"

2.3. Doelstelling van dit inventarisatieonderzoek:

WCS-relevant materiaal voor het basisonderwijs beschrijven en beoordelen in het licht van bovenstaande doelen, om daarmee:

- a) het onderwijsveld te informeren; de bijbehorende vraag wordt dan vooral: Hoe informeren we het onderwijsveld zodanig, dat dat stimuleert om met WCS-achtige materialen/-problematieken aan de slag te gaan.
- b) om beter de tweede fase, n.l. nieuw materiaal maken te kunnen uitvoeren; de vragen die dan belangrijk zijn, dat zijn dan vooral: Waar zitten de hiaten, hoe kan er aangesloten worden bij het bestaande materiaal.

3. Doelgroep

Als doelgroep zien we de onderwijsleerkrachten in het basisonderwijs en daarnaast dat deel van natuur- en milieubeweging en mondiale vormingsbeweging, dat zich op het basisonderwijs richt.

4. Welk materiaal?

We beschrijven en beoordelen materiaal dat gemaakt is voor het basisonderwijs of het buitengewoon basisonderwijs. We concentreren ons op materiaal waarin mondiale milieuproblemen en ontwikkelingsproblemen in relatie tot elkaar benaderd worden. Het gaat daarbij vooral om milieueducatiemateriaal met een derde wereld component en derde wereld materiaal met een milieu component. We kunnen daarbij denken aan de hoofdthema's van de WCS te weten: Tropisch regenwoud, woestijnen en met verwoestijning bedreigde gebieden, zeeën oceanen en kusten, internationale stromingsgebieden van rivieren, natuureservaten. Verder aan milieu-aspekten van verschijnselen in de derde wereld als: brandstofverbruik, pesticidgebruik, industrialisatie, transport, landbouw en visserij, grondstoffenwinning, irrigatie, hulpprojecten en handelsrelaties (en de rol van de multinationals in dat verband)

We denken daarbij aan projektbeschrijvingen, "voorbeeld"projecten, methodes

voor wereldoriëntatie en wereldverkenning. Het lijkt ons niet zinvol om ons ook met zaakvakmethododes bezig te houden.

5. Beschrijving en beoordeling van materiaal

Met behulp van criteria uit de natuur- en milieubeweging, de mondiale vormingsbeweging, onderwijskunde en communicatiewetenschap zijn we gekomen tot een punten-c.q.vragenlijst die we gebruiken om het materiaal mee te beschrijven en beoordelen.

1. Bibliografische beschrijving:

titel, schrijver(s), hoeveelste (herziene) druk, datum van uitgave, aantal pagina's, al dan niet en hoe geïllustreerd, zijn er werkbladen of opdrachten bij?, besteladres en prijs.

2. Korte karakterisering:

Hoe zie het eruit? Wat wordt als doelstelling gegeven? Wat is de doelgroep?

3. Inhoud:

- In hoeverre sluit de informatie uit het materiaal aan bij de WCS-problematiek? In hoeverre is er sprake van sociaal-economische derde wereld problemen of mondiale milieuproblemen? En in hoeverre van een relatie tussen die twee? In hoeverre van oorzaken en oplossingen?

- In hoeverre sluit het materiaal inhoudelijk aan bij de hoofdthema's van de WCS?

- In hoeverre is de informatie juist en up to date?

4. Methode:

- Gaat er door uiterlijk of methode van het materiaal een motiverende werking uit naar leerlingen of leerkrachten? Sluit het materiaal aan bij de interesse van de leerlingen?

- Geeft het materiaal aan wat de relatie is tussen de leerling en de problematiek? Doet ze dat zonder schuldgevoelens of onmachtsgedoele op te roepen?

- Stimuleert het materiaal de lln. tot actieve meningsvorming?

- Geeft het materiaal een handelingsperspektief voor de lln. in de zin van: iets zinnigs doen in het licht van de problematiek (tentoonstelling, aktietje)?

- Zitten er in het materiaal leuke, afwisselende of nieuwe werkvormen voor de lln.?

- Is het geheel niet te zwaarmoedig of te doemdenkerig?

- Geeft het goed verbanden aan tussen hier en daar, uitgaande van aansprekende concrete voorbeelden die dicht bij de beleavingswereld van de lln. staan?

- Wordt de problematiek vanuit verschillende kanten belicht? (disciplines)

- Sluit het materiaal enigszins aan bij meningen van lln.?

- Is het taalgebruik niet te moeilijk?

6. Werkwijze

Verschillende groepsleden maken materiaalbeschrijvingen, die voor een belangrijk deel in de groep worden doorgesproken. De bovenstaande vragen-c.q. puntenlijst wordt bij elk materiaal langsgelopen en beantwoord; bij de methodische vragen onder punt 4. worden alleen de saillante punten vermeld.

7. Voortgang

Momenteel wordt er gewerkt aan een definitieve materialenlijst. Daartoe zijn of worden bezoeken afgelegd aan documentatiecentra en bibliotheken, er is gebruik gemaakt van het Informatiepunt Basisonderwijs, er zijn lijsten aangevraagd en "insiders" benaderd. We vrezen, dat het een kleine lijst wordt. Verder worden er voorbereidingen getroffen voor het uitgeven van de brochure en wordt er geschreven aan de hoofdstukken.

Volgens de planning komen we in de loop van april tot een afronding en zal er gedrukt kunnen worden.

8. Eindrapportage

Er wordt voorgesteld om een brochure te maken die uitgegeven wordt door de Werkplaats Energieactie. Er komt in die opzet een aanbiedingsbrief voor de WCS, waarin behalve een methodische verantwoording een opzet wordt gegeven voor een vervolgproject.

De inhoud van de brochure komt er zo uit te zien:

1. Inleidend gedeelte met daarin:

-Wat wil de WCS (aan de hand van voorbeelden)?

-Wat willen we met deze inventarisatie?

-Wat zijn de consequenties van de wet op het basisonderwijs voor WCS-achtig onderwijs?

-Te hanteren onderscheidingen in het materiaal, zoals cursorisch-, exemplarisch- en projektmatig materiaal

-Korte verantwoording met betrekking tot de gebruikte criteria.

2. Themagewijze bespreking van materiaal.

3. Adressenlijst.

Haarlem, 16 februari '84
Joop Pennings



Voor bezoekers van het Afrikamuseum in Cadier en Keer heeft het SIVOS (Instituut voor ontwikkelingssamenwerking) een milieuprojekt geschreven met als titel: 'Milieu hier en daar'.

Het projekt bestaat uit werkboekjes, een diaserie, zwart-wit foto's, Afrikaanse voorwerpen en een videoband die in het museum te zien is.

Voor meer informatie:

SIVOS

Rijksweg 15

Cadier en Keer

04407 - 1226

Mw. Wies Neuhof.

BOSSEN, PAS OP DE MENSEN (ISBN 90 262 3297 7)

Uitgeverij Dijkstra Zeist bv heeft samen met het Tropenmuseum een boek uitgegeven onder vermelde titel. In dit boekje worden relaties gelegd tussen de milieuproblemen in de derde wereld en de milieu problemen hier. Naast het boekje is er een Affiche met daarop een stripverhaal over bomen en ecologie.

Beide projekten zijn niet in deze inventarisatie opgenomen.

